

Summary

Zavalniuk V. V. Justice in Ukraine: anthropological dimension. — Article.

Theme of justice in Ukraine in the anthropological dimension is relevant, because the culture of justice plays an important role in shaping the entire legal culture in Ukraine. The man is a central element in the process of justice so requires humane protection of his rights and freedoms.

Keywords: anthropology of law, the judiciary, legal culture, people, justice, vocational and judicial culture.

УДК 342.925:347.958

Ю. Л. Шеренін

СУТНІСТЬ ПРАВА НА ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДАМИ

Необхідність наукового дослідження проблеми встановлення сутності права на перегляд судового рішення ґрунтується не тільки на суто теоретичній підставі, а саме — фактичною відсутністю наукових досліджень, присвячених зазначеній проблемі, а суто практичному значенні, адже розвиток законодавства у цій сфері суспільних відносин гарантує верховенство права, законність у публічно-правових відносинах шляхом визначення правосудності рішення, прийнятого адміністративним судом першої інстанції, а також найбільш повного врахування усіх обставин справи, навіть шляхом перегляду за нововиявленими обставинами чи Верховним Судом України. Встановлення додаткових гарантій законності в адміністративному судочинстві відповідає найголовнішому принципу здійснення адміністративного судочинства — принципу верховенства права (ч. 1 ст. 8 Конституції України). Перегляд судових рішень адміністративними судами, що здійснюється у межах виконання ними загальнодержавної функції правосуддя, реалізує (виконує) правозабезпечувальну і правозахисну діяльність, а тому питання щодо реалізації права на перегляд судового рішення мають аналізуватись з позицій їх відповідності змісту і характеру адміністративної судової юрисдикції.

Звернення до підручників та навчальних посібників з адміністративного права не дає можливість виділити принаймні загальні доктринальні положення щодо сутності права на перегляд судових рішень адміністративними судами. Зазвичай у них містяться загальні положення судового адміністративного процесу, які стосуються сутності судової адміністративної юрисдикції, її ролі у захисті прав, свобод, законних інтересів фізичних і юридичних осіб у публічно-правових відносинах (В. Б. Авер'янов, О. І. Остапенко, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів, Р. В. Кісіль, С. В. Ківалов, В. С. Четверіков та інші). Системною у напрямку розкриття сутності судового адміністративного процесу була і залишається монографія В. С. Стефанюка «Судовий адміністративний процес» (2003 р.) [1]. Проте вона була підготовлена у зв'язку із розробкою та подальшим прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України і на сьо-

годні її положення потребують доктринального оновлення. Слід також відзначити навчальний посібник Е. Ф. Демського «Адміністративне процесуальне право України» (2008 р.), в який у розділах 4 і 5 розглядає основи адміністративного судочинства в Україні і присвячує окремий розділ 5 провадженню, зокрема щодо перегляду судових рішень [2, 347]. У підручнику «Адміністративне судочинство України», підготовленому за загальною редакцією О. М. Пасенюка (2009 р.), у розділі V «Провадження в адміністративних справах» викладено матеріал щодо апеляційного, касаційного проваджень, провадження щодо перегляду судових рішень за винятковими обставинами та за нововиявленими обставинами, проте окремо питання про сутність реалізації права на перегляд судового рішення залишається поза увагою [3, 229–268].

Метою даного дослідження є встановлення сутності права на перегляд судового рішення адміністративними судами, визначення умов гарантування доступності перегляду судових рішень у порядку контролю за судами першої інстанції.

Розглядаючи питання реалізації права на перегляд судових рішень адміністративними судами, слід спочатку визначитись із колом суспільних відносин, у межах яких таке права надано і реалізується. Предметом перегляду судових рішень виступають суспільні відносини, які виникають під час здійснення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції на його окремих стадіях — стадіях перегляду судових рішень. Адміністративні процесуальні норми, якими регламентовано порядок перегляду судових рішень у справах адміністративної юрисдикції, встановлюють для кожного суб'єкта та учасника процесуальні права та обов'язки, тобто міру можливої і належної правової поведінки. Адміністративні процесуальні відносини щодо перегляду судових рішень виникають, змінюються і припиняються тільки з метою здійснення правосуддя, шляхом якого захищаються права, свободи, законні інтереси фізичних і юридичних осіб у публічних правовідносинах та вирішуються питання про законність судового рішення.

Визначення такої мети виникнення, зміни і припинення адміністративних процесуальних відносин у сфері перегляду рішень адміністративними судами як вирішення питання про законність судового рішення ґрунтується на доктрині цивільного процесу, положення якої змінені, враховуючи предмет судової адміністративної юрисдикції. Наявність спільних засад процесуального порядку розгляду справ цивільної та адміністративної юрисдикції обумовлює доцільність і логічність висновку про існування єдиних засад судового процесу, проблема доцільності виділення якого також була предметом наукової дискусії (А. О. Селіванов).

Звернення до рішень Конституційного Суду України надає підстави визначити проблемні питання, пов'язані із законодавче встановленими гарантіями доступності правосуддя в адміністративних судах та права на перегляд судових рішень, а також вказати на правові позиції єдиного органу конституційної юрисдикції. Так, у Рішенні Конституційного Суду України щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011 предмет розгляду складало, зокрема, питання про визнання ч. 1 ст. 17, ч. 2 ст. 19

Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо побудови системи судів загальної юрисдикції та визначення місцезнаходження, територіальної юрисдикції і статусу суду за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Конституційний Суд України наголошує, що під принципом інстанційності слід розуміти таку організацію судової системи, яка забезпечує право на перегляд рішення суду нижчої інстанції судом вищої. Аналіз положень ч. 2, 3, 4 ст. 125, п. 8 ч. 3, ч. 4 ст. 129 Конституції України дає можливість Конституційному Суду України зробити висновок, що в ній передбачено не тільки принципи територіальності і спеціалізації, але й принцип інстанційності щодо побудови системи судів загальної юрисдикції. Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що Верховна Рада України, закріпивши в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» цей принцип, діяла на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [4].

Знаковим з точки зору розвитку законодавства про судоустрій є Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у ст. ст. 125, 129 Конституції України від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010. У ньому зазначено, що касаційна інстанція реалізує свої процесуальні права в межах касаційного провадження виключно для перевірки правильності юридичної оцінки обставин справи у рішеннях судів першої та апеляційної інстанцій [5].

Наведені Рішення Конституційного Суду України свідчать про те, що питання перегляду судових рішень, зокрема в порядку адміністративного судочинства, пов'язані із загальними проблемами правового регулювання відповідних відносин у сфері цивільного, господарського, кримінального судочинства. Проте Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010 було враховане при прийнятті Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а Рішення від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011 вказує на конституційність норм щодо інстанційної підсудності справ, які є, зокрема, і предметом розгляду адміністративними судами.

Правова позиція Верховного Суду України щодо реалізації права на касаційне оскарження міститься у Постанові від 26 січня 2010 року № 10/02. У мотивувальній частині постанови Верховний Суд України зазначив наступне. На обґрунтування рішення про відмову у відкритті касаційного провадження касаційний суд помилково послався на те, що ухвала про відмову у роз'ясненні рішення апеляційного суду не може бути оскаржена в касаційному порядку, оскільки не перешкоджає подальшому провадженню у справі. Цей висновок суперечить положенням ч. 6 ст. 170 КАС. Зазначеною нормою встановлено, що ухвалу про роз'яснення судового рішення або відмову у його роз'ясненні може бути оскаржено.

Тим самим Верховний Суд України звернув увагу на необхідність однакового застосування Вищим адміністративним судом України як судом касаційної інстанції норми ч. 6 ст. 170 КАС України.

На необхідність однакового застосування апеляційними адміністративними судами, Вищим адміністративним судом України положень Кодексу адміністративного судочинства України щодо права на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень вказувалось у постановках Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 14 червня 2006 року № 06/28, від 10 жовтня 2006 року № 06/49; від 17 червня 2008 року № 08/134. Так, у Постанові Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 14 червня 2006 року № 06/28 міститься права позиція щодо участі прокурора у процесі щодо перегляду судового рішення. Зокрема, зазначено наступне. З метою вирішення питання наявності підстав для внесення касаційного подання у справі, розглянутій без участі прокурора, прокурор має право знайомитися з матеріалами справи в суді, робити виписки з неї, отримувати копії документів, що знаходяться у справі. Прокурор самостійно визначає підстави для представництва у судах, форму його здійснення і може здійснювати представництво в будь-якій стадії судочинства в порядку, передбаченому процесуальним законом. Право внесення апеляційного, касаційного і окремого подання на вироки, рішення, ухвали і постанови судів надається прокурору і заступнику прокурора в межах їх компетенції, незалежно від їх участі в розгляді справи в суді першої інстанції. Помічники прокурора, прокурори управлінь і відділів можуть вносити апеляційні, касаційні і окремі подання тільки у справах, в розгляді яких вони брали участь. Апеляційне, касаційне і окреме подання на вирок, рішення, ухвалу і постанову суду можуть бути доповнені або змінені прокурором, який їх вніс, а також прокурором вищого рівня до початку розгляду справи судом.

З метою з'ясування сутності права на перегляд судових рішень доцільно звернутись до Рекомендації № R(95)5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах. Зокрема вказане стосується апеляцій до суду третьої інстанції. В українському законодавстві таким є суд касаційної інстанції. У виділеній Рекомендації підкреслено, що суд третьої інстанції здійснює контроль над судом другої інстанції. При цьому при розгляді можливих заходів щодо судів третьої інстанції слід мати на увазі, що справи вже пройшли слухання в двох інших судах. Апеляції до суду третьої інстанції мають передусім подаватись відносно тих справ, які заслуговують на третій судовий розгляд, наприклад справ, які розвиватимуть право або сприятимуть однаковому тлумаченню закону. Вони також можуть бути обмеженими апеляціями по тих справах, де питання права мають значення для широкого загалу. Держави могли би проаналізувати доцільність запровадження системи, в якій суд третьої інстанції розглядатиме справу безпосередньо, наприклад, шляхом розгляду з метою винесення попереднього рішення або застосування процедури, яка оминає суд другої інстанції. Такі процедури, як зазначається у Рекомендаціях, можуть бути особливо доцільними у справах, пов'язаних з такими питаннями права, в яких подання апеляції до суду третьої інстанції є в будь-якому випадку доволі вірогідним. З метою обмеження кількості

справ, що потребують третього судового розгляду, доцільно розглянути запровадження такої системи, яка передбачала би можливість, зокрема, відхилення апеляції судом третьої інстанції. В законі можна було би визначити конкретні підстави, які дозволяли би суду третьої інстанції обмежити свій розгляд лише деякими аспектами справи, наприклад при наданні дозволу на подання апеляції або при відхиленні апеляції в якихось її частинах після розгляду у спрощеному порядку. До суду третьої інстанції встановлено заборону представляти нові факти чи нові докази [6, 307].

Зазначені у Рекомендації № R(95)5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах пропозиції можна розглянути на предмет доцільності їх впровадження до судового адміністративного процесу.

Якщо звернутись до норм КАС України, якими врегульовано процесуальний порядок здійснення касаційного провадження, можна зазначити, що право касаційного перегляду справ адміністративної юрисдикції може бути реалізоване тільки після перегляду рішення в апеляційному порядку. При цьому ч. 4 ст. 214 КАС України встановлено підстави відмови у відкритті касаційного провадження, серед яких не передбачено відмову у відкритті у разі, якщо касаційна скарга не пов'язана із справами, які розвиватимуть право або сприятимуть однаковому тлумаченню закону.

Слід зазначити, що закріплення відмови у відкритті касаційного провадження у разі, якщо касаційна скарга не пов'язана із справами, які розвиватимуть право або не сприятимуть однаковому тлумаченню закону, можливе, здебільшого, на теоретичному рівні, адже встановлення відповідних фактів потребує професійної допомоги кваліфікованого фахівця у галузі права. Проте закріплення такої підстави відмови у відкритті касаційного провадження як відсутність сприяння однаковому тлумаченню закону, у свою чергу, передбачає забезпечення вільного доступу до судових рішень, формування та функціонування єдиного реєстру судових рішень на засадах прозорості і зрозумілості.

Висновки. Отже, сутність права на перегляд судових рішень полягає у наступному. Перегляд судових рішень адміністративними судами здійснюється у межах реалізації системою правосуддя забезпечувальної і правозахисної функцій. Звідси — реалізація права на перегляд судового рішення має відповідати змісту і характеру адміністративної судової юрисдикції. Адміністративні процесуальні відносини щодо перегляду судових рішень виникають, змінюються і припиняються тільки з метою здійснення правосуддя, шляхом якого захищаються права, свободи, законні інтереси фізичних і юридичних осіб у публічних правовідносинах та вирішуються питання про законність судового рішення. Адміністративні процесуальні норми, якими регламентовано порядок перегляду судових рішень у справах адміністративної юрисдикції, встановлюють для кожного суб'єкта та учасника процесуальні права та обов'язки, тобто міру можливої і належної правової поведінки. Звернення до міжнародних стандартів судочинства, що містяться у Рекомендаціях Комітету міністрів

Ради Європи, надає можливість виділити умови гарантування доступності перегляду судових рішень у порядку контролю за судами першої інстанції. Такими визначено: встановлення у національному законодавстві можливості існування судового контролю вищих судів над нижчими, а винятки з цього правила встановлюються законом; процедури оскарження передбачають надання суду першої інстанції, рішення якого оскаржується, вмотивованих доказів, фактів, тобто передбачено подання скарги на рішення суду нижчого рівня через цей самий суд; на рівні закону мають бути встановлені вимоги чіткості, зрозумілості викладення обґрунтованих рішень судами першої інстанції.

Література

1. Стефанюк В. С. Судовий адміністративний процес : монографія / В. С. Стефанюк. — Х. : Кол-сум, 2003. — 464 с.
2. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. / Е. Ф. Демський. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 496 с.
3. Адміністративне судочинство України : підручник / О. М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О. Н. Панченко, В. В. Авер'янов [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пасенюкаю. — К. : Юрінком Інтер, 2009. — 672 с.
4. У справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) : рішення Конституційного Суду України від 12 лип. 2011 р. № 9-рп/2011 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 60. — С. 138. — Ст. 2418.
5. У справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України : рішення Конституційного Суду України від 11 берез. 2010 р. № 8-рп/2010// Офіційний вісник України. — 2010. — № 21. — С. 31. — Ст. 882.
6. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. — К. : Істина, 2010. — 488 с.

Анотація

Шереш Ю. Л. Сутність права на перегляд судових рішень адміністративними судами. — Стаття.

У статті вказано, що перегляд судових рішень адміністративними судами здійснюється у межах реалізації системою правосуддя правозабезпечувальної і правозахисної функцій. Звідси — реалізація права на перегляд судового рішення має відповідати змісту і характеру адміністративної судової юрисдикції. Звернення до міжнародних стандартів судочинства дозволило виділити умови гарантування доступності перегляду судових рішень у порядку контролю за судами першої інстанції.

Ключові слова: право на перегляд, судові рішення, адміністративне судочинство, гарантії доступності.

Аннотация

Шереш Ю. Л. Содержание права на пересмотр судебных решений административными судами. — Статья.

В статье указано, что пересмотр судебных решений административными судами осуществляется в пределах реализации системой правосудия правообеспечительной и правозащитной функций. Отсюда следует, что реализация права на пересмотр судебного решения должна отвечать содержанию и характеру административной судебной юрисдикции. Обращение к международ-

ним стандартам судопроизводства дозволило виділити умовия гарантування доступности пересмотра судових рішень в порядку контролю за судами першої інстанції.

Ключевые слова: право на пересмотр, судебное решение, административное судопроизводство, гарантии доступности.

Summary

Sherenin Y. L. The essence of right to revision of decisions by administrative courts. — Article. There marked out in the article that review of court decisions by administrative courts is realized in limits of realization of law-providing and law-guardian functions by justice system. Hence it follows that realization of right to review of court decision must correspond to content and type of administrative judicial jurisdiction. Addressing to legal procedure international standards have performed to mark out the conditions of guaranteeing of review of court decisions accessibility in the control of the first instance court order.

Keywords: right to review, court decision, administrative legal procedure, accessibility guarantees.

УДК 342.53(477)

І. Є. Словська

ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Становлення Верховної Ради України як демократичного інституту державної влади зі значним переліком повноважень у сфері законотворчості, контролю, формування органів держави тощо відбувається у досить складних соціально-політичних умовах. Суттєвими перепонами якісним змінам слугують відсутність стабільної нормативної бази, що відповідає реаліям державотворчих процесів, недостатня теоретична розробка концептуальних основ конституційно-правового статусу парламенту і перспектив розвитку цієї гілки державної влади, падіння довіри до народних обранців, яке відбувається з низки об'єктивних і суб'єктивних причин.

Проте аналіз особливостей вітчизняного парламентаризму є неповним без з'ясування принципів діяльності Верховної Ради України, що ставить за мету автор запропонованого дослідження. Актуальність теми, її науково-практичне значення зумовлене потребою висвітлення ключових моментів загальних конституційних засад організації і функціонування органу законодавчої влади. Нормами-принципами, суб'єктивно усвідомленими в науці об'єктивними закономірностями, притаманними парламенту як соціально-правовому явищу, сформульованими у вигляді певних правил чи засад, слід неухильно керуватися не лише в теорії, а й повсякденній практиці [1, 127–128].

Вивченням окремих аспектів засад діяльності парламенту займалися такі науковці, як Н. І. Богачева, П. В. Євграфов, В. М. Зубов, О. В. Ковальова, О. О. Колобов, І. О. Кресіна, С. В. Масленнікова, О. М. Мироненко, М. О. Могунова, В. П. Погорілко, О. В. Савоськін, О. А. Сергунін, М. І. Ставнійчук, М. О. Теплюк, О. Ф. Фрицький, В. Є. Чиркін, Ю. С. Шемшученко, В. А. Ше-